

Dr. Ayşe FARSAKOĞLU EROĞLU, Hâce Muhammed Lutfi Efendi'nin Şiirlerinde Din ve Tasavvuf Kùltürü, İzmir: Işık Akademi Yayınları, 2010, 936 s, ISBN: 978-605-5557-11-9.

Tuğba AYDOĞAN*

Halk arasında ‘‘Efe’’, ‘‘Efe Hazretleri’’ ya da ‘‘Alvar imamı’’ olarak bilinen Hâce Muhammed Lutfi Efendi, son asırda Erzurum’da yetişmiş önemli mutasavvıflardandır. 1868 yılında Erzurum’un Pasinler (Hasankale) ilçesine bağlı Kındığı (Altınbaşak) köyünde dünyaya gelen Muhammed Lutfi Efendi, anne cihetiyle seyyittir. Efe Hazretleri, ilk tahsilini babası Hüseyin Efendi’den tamamlayarak icazet almış ve 1889-1890 yılında Pasinler’in Sivaslı Câmii’ne imam olarak tayin edilmiştir. İlmî, ahlakî ve karakteriyle halkın sevgisini kazanan Alvarlı Efe, bir süre sonra babasıyla birlikte Bitlis’e giderek Küfrevî Hazretleri’ne intisap etmiş, 1894/95 yılında Hazret-i Pir Küfrevî’den halifelik icazeti almış ve onun bir halifesi olarak Hasankale’ye dönmüştür. Daha sonra Hâce Muhammed Lutfi Efendi, Muhammed Küfrevî Hazretleri’nin izniyle Tillo’da Őeyh Nur Hamza’nın yanına gitmiş ve ondan Kadiri tarikatı icazeti almıştır.

1891 yılına kadar Hasankale’de çalışan Efe Hazretleri, bu tarihten sonra merkeze bağlı Dinarkom köyüne tayinini yaptırmış ve 1916 yılına kadar burada ikamet etmiştir. Erzurum ve çevresinde Ermenilerin başlattığı isyan ve katliam üzerine, Ermeni zulmüne karşı mücadele etmek için halkı cesaretlendiren Lutfi Efendi, kendisiyle birlikte gelen bir grupla Rus cephaneliğini ele geçirmiştir. Yaklaşık 60 kişiden oluşan bu milis kuvvet 9-11 Mart 1918’de Türk ordusuna katılmıştır.

Lutfi Efendi, Erzurum ve çevresinin Ermeni mezaliminden kurtulmasından sonra vazifesini Hasankale’ye nakletmiş, burada kendisine teklif edilen Hasankale müftülüğünü kabul etmemiştir. Alvar köyü halkının isteği üzerine 1918 yılında Alvar köyüne yerleşen Efe Hazretleri burada 21 yıl görev yapmıştır. 1939 yılında

* Arř. Gör., Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakùltesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

rahatsızlığı sebebiyle Erzurum'a taşınan Alvarlı Efe, 1956 yılında ebedi âleme göçmüştür, mezarı Alvar köyündedir.

Efe Hazretlerinin tek eseri "Hülâsatü'l-Hakâyık ve Mektûbât-ı Hâce Muhammed Lutfi" isimli divançedir. Bu eserdeki şiirleri vefatından sonra oğlu Seyfeddin Mazlumoğlu tarafından derlenmiş ve zikredilen adla neşredilmiştir. İlki 1974'te olmak üzere yeni harflerle dört kez basılan, dini-tasavvufi muhtevalı bu eserde klasik Türk edebiyatı ve halk edebiyatında kullanılan edebi türlerin yanısıra bir mevlid ve bir miraciye bulunmaktadır. Mevlânâ, Fuzûlî, Enverî ve Sâdî'den etkilendiğini dile getiren Lutfi Efendi'nin, şiirlerinde divan edebiyatı mazmunlarının yanında halk kültürüne ait öğeler ve yöresel ifadeler de bulunmaktadır. Halk arasında halen yoğun bir şekilde okunan eser, her seviyeden okurun anlayabileceği bir dille kaleme alınmıştır. Lutfi Efendi'nin şiirlerinden bir kısmı ilahi bir kısmı da gazel formunda bestelenmiştir.

Alvarlı Efe'nin birçok türü içine alan bu önemli eseri üzerine Atatürk Üniversitesi'nde Prof. Dr. Turgut Karabey danışmanlığında Ayşe Farsakoğlu Eroğlu tarafından "Hâce Muhammed Lutfi Efendi'nin şiirlerinde dini ve tasavvufi unsurlar" başlıklı doktora tezi yapılmıştır. Lutfi Efendi'nin şiirleri üzerine daha önce iki yüksek lisans tez çalışması yapılmıştır ancak Farsakoğlu Eroğlunu'nun çalışması doktora düzeyinde yapılan ilk çalışmadır. Bu tez 2010 yılında Işık Akademi Yayınları tarafından yaklaşık 1000 sayfalık bir kitap olarak basılmıştır.

Farsakoğlu Eroğlu bu çalışmasında, oldukça geniş muhtevalı bir eser olan divançedeki şiirleri türlerine göre sınıflandırıp din ve tasavvuf kültürü açısından incelemiştir. Yazar kitabının ön sözünde bu çalışmayı hazırlamasının sebebini şöyle ifade etmektedir: "Lutfi Efendi'nin şiirlerinde ifade ettiği din ve tasavvuf anlayışını, bunları ifade ederken kullandığı kavramları, kamil insan modelini günümüz insanına aktarma ve onları Lutfi Efendi'yle tanıştırma isteği böyle bir çalışmanın hazırlanmasına vesile oldu." Yazar çalışmasının, Lutfi Efendi'nin şiirlerinin günümüz insanına ulaştırılmasında bir vasıta olmasını arzu etmektedir.

Dört bölümden oluşan bu kitabın giriş bölümünde öncelikle konunun takdimi ve metodolojik bilgiler verilmiş, incelenen konunun önemi, kapsamı ve araştırmanın gayesi anlatılmış, kaynaklar tanıtılmıştır. Ardından Hâce Muhammed Lutfi Efendi'nin yaşadığı dönemin siyasi, sosyal ve edebi yapısına yer verilmiş, şairin hayatı, tahsili, edebi şahsiyeti ve eserleri ayrı ayrı başlıklar halinde işlenmiştir.

Kitabın ilk bölümünde Hâce Muhammed Lutfi Efendi'nin şiirleriyle ilgili teknik bilgiler verilmiş, şiir anlayışı üzerinde durulmuş, divançede yer alan şiirler şekil ve muhteva bakımından incelenmiştir. Şekil yönünden yapılan incelemede, hece ve aruz vezniyle yazılan şiirler tespit edilmiş, vezin hataları bulunmuştur. Şiirlerin redif ve kafiyesi incelenmiştir. Muhteva bakımından yapılan incelemede ise, şiirlerin konusu, üslubu ve dil ve ifade özellikleri hususunda değerlendirmeler yapılmıştır. Bunun yanında nazireler üzerinde durulmuş, atasözleri, deyimler, ayet ve hadis iktibasları tespit edilmiş, Muhammed Lutfi Efendi'nin şiirlerinde tespit edilen edebi sanatlar örneklerle detaylandırılarak açıklanmıştır.

Kitabın yaklaşık 200 sayfalık kısmını oluşturan ikinci bölüm; Allah, Peygamberler, Melekler, Cennet Varlıkları, Diğer Ruhânî Varlıklar, Kutsal Sayılan Zaman Dilimlerinden Bazıları, Dört Halife (Çehar-ı Yar-i Güzin), Ehl-i Beyt-âl-i Âba, Sahabiler, Aşere-i Mübeşşere, Tabiin, Kıyamet, Ahiret ve İlgili Mefhumlar, İnançla İlgili Kavramlar, İbadetle Alâkalı Kavramlar, Mucizeler, Din İsimleri, Kutsal Kitaplar şeklinde başlıklardan oluşmaktadır. Konu başlıklarından anlaşılacağı üzere bu bölümde şiirlerde geçen dini unsurlar belirlenmiş ve incelenmiştir.

Çalışmanın temelini teşkil eden ve kitabın en hacimli kısmı olan 3. bölüm, eserde geçen tasavvufi kavramları, mutasavvıf şahsiyetleri, tarikatleri ve sevgiliyle ilgili mazmunları ihtiva etmektedir. Burada ismi geçen mutasavvıfların hayatları hakkında kısa bilgi verilmiş, yine aynı şekilde adı geçen tarikatler de ayrı başlıklar halinde ele alınmış, her biriyle ilgili kısa açıklamalar yapılmıştır. Bu kısımda yer alan konular ise şöyledir: Hâce Muhammed Lutfi Efendi'nin şiirlerinde geçen tasavvufi unsurlar, Muhammed Lutfi Efendi'nin tasavvuf anlayışı, tasavvufi kavramlar, eserde geçen mutasavvıf şahsiyetler, eserde geçen tarikatler, tasavvufi semboller güzellik unsurları, tavır özellikleri, koku, kelimeler, kadem, sevgilin köyü ve köpeği, haberci/name, rakib.

Dördüncü ve son bölümde ise Hâce Muhammed Lutfi Efendi'nin şiirlerinde geçen şahsiyetler; mitolojik şahsiyetler, edebi şahsiyetler, tarihi şahsiyetler, Hâce Muhammed Lutfi Efendi'nin çevresindeki şahışlar olarak farklı başlıklar altında ele alınmış, bunların her biriyle ilgili bilgi verilmiş ve örneklerde belirtilen özellikleri açıklanmıştır. Bu dört bölümde ele alınan konularla ilgili divaneden verilen örnekler yazar tarafından izah edilmiştir. Yazar bu izahları yaparken hedeflediği gibi, hem örneklerin ihtiva ettiği mesajı hem de mısraların ruhunu korumayı başarmıştır.

Farsakoğlu Eroğlu, sonuç bölümünde ise Hâce Muhammed Lutfi Efendi'nin şiirlerini dini-tasavvufi gelenek içerisinde değerlendirmiş, Lutfi Efendi'nin şiirlerinin mesaj vermeyi ön planda tutmasına rağmen sözün etkileyici gücünü yansıttığını söylemiştir.

Hâce Muhammed Lutfi Efendi'nin şiirlerinin bütün olarak incelenip, dini-tasavvufi gelenek içerisinde değerlendirilmesi ve Efe Hazretlerinin şiirine bir yer belirlenmesi açısından önem arz eden bu kıymetli çalışmanın sahibi Dr. Ayşe FARSAKOĞLU EROĞLU'nu kutluyoruz. Toplumun gönlünde ve hafızasında önemli bir yer tutan Hâce Muhammed Lutfi gibi mutasavvıfların hayatları ve eserleri üzerine yapılan akademik çalışmalar ilim âleminin ve günümüz insanının yolunu aydınlatacaktır.